

Шульженко Ю. М.

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

АНТРОПОЦЕНТРИЧНІСТЬ КОГНІТИВНИХ МЕТАФОР У СУЧАСНІЙ АНГЛОМОВНІЙ ПРОЗІ

Статтю присвячено лінгвокогнітивному вивченню метафор у сучасній англійській прозі (романи «Щиголь» Донни Тартт («The Goldfinch» by Donna Tartt, 2013), «Крадійка книжок» Маркуса Зузака («The Book Thief» by Markus Zusak, 2006) та «За лаштунками в музеї» Кейт Аткинсон («Behind the Scenes at the Museum» by Kate Atkinson, 1996)) у поєднанні з принципами антропоцентризму. Наукова розвідка базується на ідеях та принципах сучасної когнітивної лінгвістики та антропоцентричних текстових студій. Метафора розглядається як інструмент пізнання людиною світу і самої себе. Феномен метафори дозволяє авторам романів структурувати одні концепти у термінах інших, організовуючи одну систему концептів відносно іншої системи. Когнітивно-дискурсивний аналіз, проведений у дослідженні, дозволив виокремити такі метафоричні моделі-домінанти, що є продуктивними в сучасному англійському романі: ЛЮДИНА – ПРИРОДА, ЛЮДИНА – АРТЕФАКТ, ЛЮДИНА – СОЦІУМ, ПРИРОДА – ЛЮДИНА, АРТЕФАКТ – ЛЮДИНА, СОЦІУМ – ЛЮДИНА. Основна увага приділяється аналізу метафоричних перенесень, що реалізуються у межах кожної метафоричної моделі-домінанти. Виокремлення концептів з метафор та ретельний лінгвокогнітивний аналіз їх наповнення дозволяє сформулювати автентичне уявлення про мовну картину світу сучасних англійських авторів, образну концептосферу їх творів. Ретельний аналіз мовного матеріалу підтверджує тезу про антропоцентричність сучасної англійської романістики, її зосередженості на людській особистості, її досвіді і переживаннях, що стоять у центрі твору, збагачує лінгвокогнітивні уявлення про функціонування метафори у художньому тексті та описує механізми її репрезентації.

Ключові слова: когнітивна лінгвістика, когнітивна метафора, метафоричне перенесення, сучасний англійський роман, художній текст, антропоцентричність.

Постановка проблеми. У сучасній лінгвістиці метафора тлумачиться не як риторичний чи стилістичний прийом, а як механізм осмислення дійсності, ключ до її розуміння. Метафора розглядається скоріше як когнітивний феномен, що виникає в силу глибинних особливостей людського мислення, тому сам метафоричний процес завжди суб'єктивний. Літературознавство та вчення про метафору є тими науковими напрямками, на стику яких з'являється можливість аналізувати метафору як відображення системи поглядів автора. У художніх текстах метафори найчастіше є індивідуально-авторськими, а стерті чи конвенціональні набувають нового звучання. Людина є центром більшості сучасних художніх творів, а її життя – смисловим навантаженням сюжету, в основі якого лежить травматичний досвід. На рівні мови твору сам художній текст стає полем для реалізації уявлень і поглядів автора на людину і її місце у світі

через систему мовних засобів, чільне місце серед яких посідає саме метафора. У зв'язку з цим актуальними є дослідження, зосереджені на аналізі зразків сучасної прози та їх метафоричного наповнення для поглибленого розуміння та аналізу ціннісних уявлень автора. Переосмислене розуміння метафори та її ролі у вербалізації системи образів і втіленні авторського світобачення й смислових центрів художнього твору зумовлює значимість таких студій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна наука, і когнітивна лінгвістика зокрема, тлумачить метафору як потужний інструмент формування смислу, підкреслюючи її антропоцентричність [17; 11]. Усі уявлення про світ і про себе людина пропускає крізь призму власного світобачення та досвіду і вибудовує асоціації за принципом людина – оточуючий світ або оточуючий світ – людина. Водночас художній твір також

фокусується на людських переживаннях та досвіді, зосереджуючись на темах, пов'язаних з людським існуванням, самотністю, пошуком сенсу життя, стосунками між людьми і т.д. Автори розглядають проблеми, з якими стикаються сучасні люди, і досліджують їх через призму глибинних емоцій та думок персонажів. Усе це зумовлює надзвичайну метафоричну насиченість таких художніх текстів.

У нашому дослідженні ми спираємося на праці зарубіжних та вітчизняних дослідників Дж. Лакоффа і М. Джонсона, С. Глуксберга, Е. Макормака, О. Селіванової, С. Жаботинської, А. Мартинюк. Сучасна когнітивна лінгвістика інтегрується з іншими традиційними галузями мовознавства та літературознавства, тож маємо низку наукових досліджень, присвячених лінгвокогнітивному аспекту словесних поетичних образів (Л. Белехова), текстовим аспектам художньої прози (О. Кагановська), метафорі у художньому дискурсі (І. Шевченко, Є. Бондаренко, А. Матійчак). Літературознавча антропологія виконує важливу роль у європейській літературній дослідницькій сфері, представляючи один з перспективних та актуальних підходів до інтерпретації художніх творів. Це підтверджує широкий спектр наукових досліджень, що зосереджені на антропоцентричному аналізі літературних текстів, розкритті їх категорійно-понятійного апарату та методологічних принципів, які були розроблені в теоретичній та практичній сферах. Антропоцентричність художнього твору як парадигму сучасного літературознавства розглядає Л. Король. На перспективності у текстологічних дослідженнях наголошують Л. Кузнецова та Т. Музика. Маємо цілу низку практичних наукових розвідок, присвячених розгляду когнітивних моделей метафори у текстах (Л. Одинецька, Х. Павлюк, М. Зозуля, Ю. Шепель).

Метою нашої наукової розвідки є вивчення когнітивних моделей метафор у сучасній англійській прозі, що передбачає вирішення низки наступних завдань: аналіз теоретичних засад лінгвокогнітивного дослідження метафори у художньому тексті; вибірка метафоричних одиниць із текстів сучасних англійських романів та їх аналіз з точки зору концептуального наповнення.

Виклад основного матеріалу. Матеріалом нашого дослідження стали зразки сучасної англійської романістики: «Щиголь» Донни Тартт («The Goldfinch» by Donna Tartt, 2013), «Крадійка книжок» Маркуса Зузака («The Book Thief» by Markus Zusak, 2006) та «За лаштунками в музеї» Кейт Аткинсон («Behind the Scenes at the Museum» by Kate Atkinson, 1996). Такий вибір був зумовлений

кількома факторами: 1) зазначені романи належать до сучасної англійської прози і є бестселерами; 2) автори романів представляють різні мовні варіанти англійської мови: К. Аткинсон – британка, Д. Тартт – американка, М. Зузак – австралець німецького походження, проте у їх творчості, не зважаючи на цей факт, можна виділити точки дотичності, зокрема спільні механізми творення тропеїзованих одиниць, що чудово демонструє той факт, що когнітивні процеси та механізми осмислення дійсності є загальнолюдською категорією; 3) усі три романи є своєрідним посттравматичним нарративом, історією життя підлітків; кожен з головних героїв живе у різні часи, проте кожному з них доводиться проходити через випробування, переживати гіркі події, втрачати близьких, а тому – осмислювати та інтерпретувати ту дійсність, у якій вони опинилися, що зумовлює насиченість текстів метафоричними одиницями.

У когнітивній лінгвістиці метафора розглядається не просто як стилістичні або риторичні засоби, але як механізм, що допомагає осмислювати реальність та розуміти її, тобто, «одна концептуальна сутність відкриває ментальний доступ до іншої концептуальної сутності в межах певної системи знань» [3, с. 2]. Троп розглядається як проблема співвідношення мови і мислення, концептуальний феномен. Класичним уже є визначення метафори як способу концептуалізації дійсності шляхом тлумачення сутностей певної сфери людського досвіду в термінах сутностей іншої сфери досвіду [7, с. 74].

Процес творення метафоричної одиниці є двоїмним і ґрунтується на взаємодії двох концептуальних просторів: відображеного метафорою простору (МШЕНЬ) і простору, який несе метафоричний зміст (ДЖЕРЕЛО) [17]. В процесі метафоричного перенесення відбувається перетин двох понять. Загальна семантична ознака, що лежить в площині перетину, і становить основу формування нового метафоричного значення.

Когнітивна теорія концептуальної метафори, розроблена Дж. Лакофом та М. Джонсоном, свідчить про те, що людське мислення на великій мірі базується на метафорах. Учені пропонують ідею метафоричної структури мови, яка досягається через метафоричне структурування концепцій та діяльності людини [17, с. 25].

Згідно з представленим нами раніше визначенням когнітивної метафори, остання досить часто сприймається як інструмент пізнавального процесу, який включає отримання нових знань про навколишній світ. Особлива увага даного

питання приділяється у роботі «Когнітивна теорія метафори» [18] американського вченого Ерла Маккормака. У рамках цієї позиції вчений пропонує збудувати ідеальну конструкцію певної ієрархії глибинних пізнавальних структур людського розуму, що породжує мову. Кожна з структур включає конкретні операції, за допомогою яких людина зіставляє семантичні концепти, здавалося б, непорівнянні. У цьому Е. Маккормак бачить витоки народження метафори.

Існування метафор у понятійній системі людини уможливило їх існування у мовних виразах, а відтак – можемо твердити, що творчість аналізованих нами авторів теж може визначатися через систему метафоричних перенесень у текстах їх романів.

Аналіз відібраного фактичного матеріалу дозволяє вичленити певні закономірності метафоризації в англомовному романі ХХ–ХХІ століття. Можемо виділити наступні когнітивні моделі: натуроморфні, антропоморфні, артефактні та соціоморфні метафори, більшості яких властиві принципи антропоморфізації та спрямування від абстрактного до конкретного. У результаті маємо велику кількість індивідуально-авторських метафор, що підпорядковані наступним цілям: 1) створюють повну та точну картину світу, в якому живуть герої; 2) виражають емоційний стан та почуття персонажів; 3) виконують експресивну та сугестивну функції.

У метафорах віддзеркалюється світосприйняття автора. Тенденції до антропоморфізації, а також той факт, що саме концепт ЛЮДИНА є сферою-джерелом або сферою-мішенню у більшості метафоричних моделей, свідчить про прагнення письменників осмислити місце своїх героїв у Всесвіті. Метафоризація таких важливих понять, як життя, смерть, людське тіло і почуття, час, простір, земля, вода, сонце, повітря також є прагненням зрозуміти і пояснити ці феномени.

Авторські метафори активні і функціональні. Вони своєрідно переплітаються з метонімією. Іноді метафора супроводжується порівнянням і за глибокої їх взаємодії виникає метафоричне порівняння. У випадках, коли метафора поєднується з означальним значенням, з'являється метафоричний епітет.

Проаналізувавши відібраний матеріал на предмет аналогії чи асоціацій між сферою-джерелом і сферою-мішенню двох структур знань – доменів (за термінологією Дж. Лакоффа і М. Джонсона), можемо виділити антропоморфні, артефактні, натуроморфні та соціоморфні метафоричні оди-

ниці, де сферою-джерелом чи сферою-мішенню виступає концепт ЛЮДИНА.

Натуроморфні (або природоморфні) метафори служать для усвідомлення реалій в концептах світу навколишньої природи (світ тварин, рослин, неживої природи, природних явищ, фізичних та хімічних процесів тощо).

Велику групу серед них складають метафори ЛЮДИНА – ЖИВА ПРИРОДА. До сфери-джерела ЖИВА ПРИРОДА відносимо зооморфні та флористичні метафори. Наприклад, метафоричний перенос за типом «ЛЮДИНА → ТВАРИНА»: поведінка людей, так само, як і риси зовнішності, спосіб життя чи ієрархічні взаємини, з давніх часів порівнювалася з поведінкою тварин для відображення різних аспектів людської природи на основі подібності названих ознак [13].

1. «людина, її характер, зовнішність, особливості поведінки, інтелектуальні здібності тощо → назва тварини»: *She had the slightly ruffled aspect of a sea-bird blown of a course* (Tartt, 2013).

2. «Емоційний стан людини → назва тварини, дії тварини, поведінки тварини»: *We looked at each other, for a long strange moment that I've never forgotten, actually, like two animals meeting at twilight* (Tartt, 2013).

3. «Дії людини у певному фізичному стані → назва тварини, дії тварини»: *... found my carton of leftover and wolfed it at the counter* (Tartt, 2013).

4. «Емоційний стан людини → назва продукту життєдіяльності тварини»: *Until the whole house is criss-crossed with the metal web of Bunty's thoughts* (Atkinson, 1996).

Флористичні метафори дозволяють переосмислити людину та її життєдіяльність у термінах рослин: метафоричний перенос за типом ЛЮДИНА – РОСЛИННИЙ СВІТ.

По-перше, людина осмислюється як біолого-фізіологічна істота:

1. «Зміни у фізичному стані → процес життєдіяльності рослини»: *... the rapidly blooming bruise on my cheek where Gillian's foot has caught me*. (Atkinson, 1996)

2. «Частина тіла людини чи її характеристика → назва частини рослини або її плодів»: *The skin on his arms was the polished walnut colour that came from working outdoors*. (Atkinson, 1996)

3. «Емоційний стан → назва частини рослини»: *It was rose petals I wanted to throw, not a poison dart*. (Tartt, 2013)

4. «Спогади, емоції → назва природної екосистеми»: *... a dreamlike mangle of past and present*. (Tartt, 2013)

Аналіз відібраних прикладів показує, що концепт НЕЖИВА ПРИРОДА також слугує потужним засобом об'єктивзації знань людини про оточуючий світ.

До явищ неживої природи відносимо землю, земний ландшафт (пісок, камінь, пил), воду, повітря, запахи, вогонь, світло, космос, погодні явища (вітер, дощ, сніг), фізичні та хімічні процеси (вогонь, лід, іржа, корозія) тощо.

1. «Емоційний стан людини → погодне явище»: ... *the same flood of elation I'd felt as a small child.* (Tartt, 2013)

Це переважно негативні емоційні стани, проте є і винятки: *Everything about her was a snowstorm of fascination...* (Tartt, 2013)

2. «Ментальний процес (спогади) → погодне явище»: *The thought of her flooded every corner of my mind with light and poured brightness into miraculous lofts I hadn't even known there were.* (Tartt, 2013)

3. «Емоційний стан людини → природне явище»: *Standing in the doorway of my mother's bedroom, I saw a red light blinking in the dark. A delicious wave of relief washed over me...* (Tartt, 2013)

4. «Емоційний стан людини → запах (сморід)»: *Clearly something had gone wrong, badly, only I wasn't sure what – apart from knowing that in was responsible somehow, in the generalized miasma of shame and unworthiness and being-burden that never quite left me.* (Tartt, 2013)

5. «Емоційний стан людини → бруд, каламутна вода, болото»: *The words were thrown at the steps and Liesel could feel the slush of anger, stirring hotly in her stomach.* (Zusak, 2006)

6. «Емоційний стан людини чи ментальний процес → фізичне явище (спалах, світло, статична напруга)»: *Raw undercurrents of feeling bubble and break on the surface of her skin. Sparks of bitter static fly from the tips of her baby blond hair.* (Atkinson, 1996)

7. «Ментальний процес → фізичний процес»: *Lying awake, I tried to recall all my best memories of her – to freeze her in my mind so I wouldn't forget her.* (Tartt, 2013)

8. «Емоційний стан людини → хімічний процес»: *Papa's eyes started corroding.* (Zusak, 2006)

Природоморфні когнітивні метафори використовуються авторами сучасної англійської прози і для додавання додаткових штрихів до портретних характеристик персонажів, опису процесів життя і смерті.

1. «Життя або смерть людини, процес руйнації → фізичний процес»: *He <the boy> started melting in my arms. Then warming up completely. Healing.* (Zusak, 2006)

2. «Фізичний стан людини → погодне явище»: *On Monday morning, though, I was far from well, I roused myself from my fog of aches and dozes.* (Tartt, 2013)

3. «Частина тіла людини → речовина, матеріал»: *Liesel observed the strangeness of her foster father's eyes. They were made of kindness, and silver. Like soft silver, melting.* (Zusak, 2006)

4. «Частина тіла людини → елемент ландшафту»: *Tommy Miller – a kid whose chronic ear infections had resulted in several operations, a pink river of skin painted across his face, and a tendency to twitch.* (Zusak, 2006)

Цілком закономірним є широке використання у художньому тексті антропоморфних метафор, у яких неживі предмети або явища природи співвідносяться з ЛЮДИНОЮ і пов'язаними із нею поняттями: АНАТОМІЯ, ФІЗІОЛОГІЯ, СІМ'Я, ДІМ тощо. Слід відзначити велику переконливість антропоморфних метафор, що обумовлено тим, що вони використовують особливості когнітивних процесів, що відбуваються у сфері чуттєвого сприйняття, і це дозволяє людині легше сприймати, розуміти, пояснювати та оцінювати об'єкти і процеси шляхом порівняння з собою.

Метафорична когнітивна модель НЕІСТОТА – ІСТОТА (ЛЮДИНА) реалізується на основі явища персоніфікації, коли предмети, їх частини, просторові поняття, тощо набувають рис живого організму, ототожнюються з його частинами.

1. «Частина механізму → частина тіла людини, їх ознаки та процеси, з ним пов'язані»: *The plane was still coughing. Smoke was leaking from both its lungs...* (Zusak, 2006)

2. «Елементи рукотворного простору → частина тіла людини»: *The streets were ruptured veins.* (Zusak, 2006)

3. «Частина будинку → персоніфіковані характеристики»: *the surface of the swimming pool wrinkled and sinister-looking.* (Tartt, 2013)

Процесу персоніфікації зазнають явища та феномени, що входять у концептосферу поняття СВІТ ПРИРОДИ (рослини, фізичні явища (дуже часто – вогонь, якому приписуються дії, властиві живій істоті), погодні феномени тощо: метафорична когнітивна модель ПРИРОДА – ІСТОТА (ЛЮДИНА)

1. «Рослинний світ (плоди) → частина людського тіла»: *She settled into the long arms of grass, lying back.* (Zusak, 2006)

2. «Природне явище → істота»: *Faint traces of fire licked down the far walls of what had been the exhibition shop, spitting and sparkling in the dim ...* (Tartt, 2013, 2013)

3. «Елемент неживої природи → частина тіла людини»: *Rachel threw the bucket of dirty water out into the yard and left the door open to try and dry the flags, but the sun was already a fading bruise beyond the hill.* (Atkinson, 1996)

Варто зазначити, що процес метафоричної персоніфікації у художньому тексті задіює і концептосферу поняття ЛЮДИНА, коли рис живої істоти набувають частини тіла людини, її емоції, почуття, переживання, її мова: когнітивні метафоричні моделі ЗОВНІШНІСТЬ – ІСТОТА, ЕМОЦІЯ – ІСТОТА, МОВА – ІСТОТА:

1. «Частина людського тіла → істота»: *Frau Diller smiled. Her teeth elbowed each other for room in her mouth...* (Zusak, 2006)

2. «Емоційний стан людини → частина тіла людини»: *This time, his voice was like a fist, freshly banged on the table.* (Zusak, 2006)

3. «Слово → істота»:

Слова у художньому тексті можуть жити своїм життям: дають ляпаса, піднімають голову, падають, і врешті-решт, навіть помирають: *That was when the word struck her face like a slap.* (Zusak, 2006) *Liesel apologized. "I'm sorry. I shouldn't be asking such things..." She let the sentence die its own death.* (Zusak, 2006)

Окремий тип персоніфікацій формують уособлення абстракцій. Людські почуття, емоції, переживання стають доступними для візуального, акустичного, тактильного сприймання: когнітивна метафора АБСТРАКТНЕ ЯВИЩЕ – ІСТОТА (ЛЮДИНА)

1. «Абстрактне поняття → процеси, пов'язані із фізіологією людини»: *like a hiccup of lost time* (Tartt, 2013)

2. «Абстрактне поняття → група людей»: *But soon fresh doubts and fears began to crowd around me* (Tartt, 2013)

Соціоморфними називаємо метафори, у яких світ репрезентується як модель соціальних відношень в суспільстві, як людську соціальну діяльність [9]: ЛЮДИНА – СОЦІУМ. Для переосмислення понять англійськими авторами продуктивно використовуються різні складники соціальної картини світу: соціальні відносини, діяльність людини, економіка, політика, війни тощо.

Структурні елементи фізичного чи духовного життя людини також переосмислюються на основі такого асоціативного зв'язку, аналіз відібраного матеріалу демонструє продуктивність мілітарних метафор:

1. «Частина тіла людини → зброя чи частина предмету зброї»: *As they walked by, Rudy drew*

Liesel's attention to the bulletproof eyes leering from the shop window. (Zusak, 2006)

2. «Портретна характеристика людини → військовий корабель»: *Rachel came across the flags in her voluminous nightgown like a man-o'-war in full sail bearing down on a hapless victim.* (Atkinson, 1996)

3. «Процес людського спілкування → боротьба»: *When Liesel left that day, she said something with great uneasiness. In translation, two giant words were struggled with, carried on her shoulder, and dropped as a bungling pair at Ilsa Hermann's feet.* (Zusak, 2006)

4. «Емоції людей → боротьба»: *their metallic eyes clashed like tin cans in the kitchen.* (Zusak, 2006)

Аналіз фактичного матеріалу показав наявність продуктивних моделей метафоричного перенесення ЛЮДИНА – ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ (медицина, музика, театр тощо).

1. «Професія → інша професія»: *I loved the surgical drama of disremembering a piece and re-assembling it from scratch-working fast before the glue set like doctors rushing through shipboard appendectomy* (Tartt, 2013)

2. «емоційний стан людини → сфера діяльності людини, професія»: *...nocturnal howl of pain* (Tartt, 2013)

3. «Характеристика людини → сфера діяльності людини»: *... that easy, well-reasoned, aspirin-commercial voice* (Tartt, 2013)

4. «характеристика дій людини, її стану, зовнішності, поведінки → сфера діяльності людини»: *We fell back on the bed into darkness, like sky divers tumbling backwards out of a plane* (Tartt, 2013)

5. «Характеристика дій людини, її емоційного чи фізичного стану, зовнішності → мистецтво»: *That was when a great shiver arrived. It waltzed through the window* (Zusak, 2006)

Донорською зоною артефактної метафори є концептосфера «предмети». У нашому дослідженні під артефактом розуміємо усі предмети матеріального світу, створені на протигагу натуральним природним речам: сфера будівництва (архітектурні об'єкти), механізми, транспорт, предметний світ, географічні рукотворні об'єкти (населені пункти та їх частини, країни і т. д.), оброблені матеріали, речовини тощо. Вона виконує виразну стилістично-описову функцію і є яскравим засібом увиразнення мовосвіту сучасних письменників.

Ознаки, якості, характеристики предметів часто переносяться на емоційний стан персонажа. Негативні емоції порівнюються із поламаними, зіпсованими, речами, прикрі спогади – із чимось гострим тощо.

1. «Людина, її емоційний стан → поламаний предмет»: *The surreal experience with the roomful of books and the stunned, broken woman walked alongside her.* (Zusak, 2006)

2. «Ментальна сфера (спогади) → гострий предмет»: *It used to be a perfectly ordinary day but now it sticks up on the calendar like a rusty nail* (Tartt, 2013)

3. «Емоційний стан людини → архітектурний об'єкт, частина архітектурного об'єкту»: *For years I'd been wallowing in a hot-house of wasteful sorrow.* (Tartt, 2013)

4. «Емоційний стан людини → тріщина»: *"Mom?" I said, and the crackle of panic was plainly audible in my voice* (Tartt, 2013)

Такі метафоричні моделі характеризують і зовнішність персонажа:

5. «Частина тіла людини → частина приміщення»: *George's face is as cold and wet as the kitchen window* (Atkinson, 1996)

Також продуктивними є метафоричні номінації через назви частин механізмів (якір), знарядь праці (нитка), приладів (збільшувальне скло), що, водночас є інтерпретацією емоційних станів одного персонажа, і портретною характеристикою іншого.

6. «Емоції та почуття, емоційний стан людини → предметний світ»: *Hobie's presence below stairs was an anchor, a friendly weight...* (Tartt, 2013)

Можемо також виділити і метафоричні моделі на позначення суто емоційних станів, а також портретних характеристик на основі концепту ПРЕДМЕТІ ПОБУТУ (білизна, вішалка для одягу).

7. «Людина → побутовий предмет»: *Certainly, there was sweat, and the wrinkled pants of breath, stretching out in front of her.* (Zusak, 2006)

Або на базі концепту МАТЕРІАЛ: 8. «Частина тіла людини → матеріал»: *...said, 'A-ha, I see, a-ha,' when he smelt the dreadful odour of her breath and saw, across her throat, the membrane that looked like chamois leather.* (Atkinson, 1996)

Взаємна симпатія персонажів асоціюється із механізмами, що працюють синхронно: 9. «Емоційний стан людини → механізм»: *For an instant we were wired together and humming, like two engines on the same circuit.* (Tartt, 2013)

Іноді предметна метафора поєднується з просторово-орієнтаційними характеристиками: 10. «Емоційний стан людини → географічний об'єкт на карті»: *Everything was lost, I had fallen off the map: the disorientation of being in the wrong apartment, with the wrong family, was wearing me down ...* (Tartt, 2013)

Процеси людського спілкування й усе, що з ним пов'язане, також знаходять свої аналогії з предметами матеріального світу і поводяться відповідно: слова тирчать висмикнутою ниткою, розпадаються на латки, як зношений одяг тощо. 11. «Мова людини, спілкування → предметний світ»: *... her words were an ugly thread running all night long through my dreams...* (Tartt, 2013)

Як бачимо, більшість метафоричних моделей в англomовному романі ХХ – ХХІ століття є антропоцентричними, тобто, концепт ЛЮДИНА виступає в таких метафорах або сферою-джерелом, або сферою-мішенню. Через концепти ПРИРОДА, АРТЕФАКТ, СОЦІОМОРФНА СФЕРА метафоризується людина, людська діяльність й усе, що з ними пов'язано, і навпаки, антропоморфізації підлягає усе, що оточує людину.

Висновки. Дослідження метафори у художньому тексті з погляду когнітивного аспекту дозволяє вийти за межі її вузьколінгвістичного та філологічного розуміння. Таким чином, метафора виступає не просто як один з різновидів тропів – засобів поетичної мови, але, зберігаючи цей сенс, стає для нашої свідомості координатором цілого, певним формотворчим принципом літературного чи культурного явища. У цьому випадку розуміння метафори набагато ширше традиційного. Детальний аналіз відібраного матеріалу дозволив систематизувати авторські метафори, що віддзеркалюють світосприйняття письменників і їх погляди на місце людини у світі, таким чином підтвердивши тезу про антропоцентричну спрямованість когнітивної метафори. Метафоризація таких важливих понять, як життя, смерть, людське тіло і почуття, час, простір, земля, вода, сонце, повітря також є прагненням зрозуміти і пояснити ці феномени. Автори метафоризують людський досвід, будь-яку тематику, пов'язану з існуванням людини: самотність, пошук сенсу життя, міжособистісні відносини і т. д. Метафори в аналізованих текстах виникають на основі уподібнення за ознакою, перекидаючи міст від образу до поняття. Їх особливість полягає в тому, що письменники витягують з метафоричного імені несподівані ознаки, на перший погляд не сумісні з денотатом. Їх метафори апелюють не до зору, а до інтуїції та інтелекту читача, змушуючи його відчувати і думати, щоб зрозуміти. Це означає, що вони належать до розряду когнітивних метафор. Перспектива подальших досліджень, на нашу думку, полягає у дослідженні механізмів творення у художньому тексті інших, суміжних з метафорою, тропів – метонімії, порівнянь, епітетів та складних тропів (метафорометонімії) – з когнітивної точки зору у поєднанні з антропоцентричним підходом та виявлення функціональних моделей таких тропів.

Список літератури:

1. Зозуля М.О. Метафора-персоніфікація «ЯВИЩЕ ПРИРОДИ Є ЖИВА ІСТОТА» в романах У. Голдінга. *Studia Germanica et Romanica: Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання*. Т. 7. № 3 (23). 2010. С. 13–21.
2. Качур І. В. Метонімія у публіцистичному дискурсі: лінгвокогнітивний і дискурсивний аспекти (на матеріалі британської кінокритики): дис 10.02.04 – германські мови. Київ – Запоріжжя. 2020. 235 с.
3. Король Л. Антропоцентричність художнього твору як парадигма сучасного літературознавства. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. № 30. 2014. <https://doi.org/10.18372/2520-6818.30.7947>
4. Кузнецова Л. Р. Антропоцентризм як провідний принцип текстологічних досліджень. *Наукові записки*. Серія «Філологічна». 2013. Випуск 33. С. 76–77.
5. Матійчак А. Метафора як інструмент концептуалізації художньої дійсності у полікодовому тексті. *Питання літературознавства*. № 101. 2020. С. 191–208.
6. Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. С. 74–77.
7. Музика Т. Є. Антропоцентричне вивчення художнього тексту як актуальна проблема в сучасному українському літературознавстві. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. № 48, том 3. 2021. С. 4–7.
8. Одинецька Л. В. Роль метафори в засобах масової інформації. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/13506/1/Odynetska%20L..PDF>
9. Павлюк Х. Т. Концептуальна метафора в англомовному молодіжному романі-антиутопії Джеймса Дешнера "The Maze Runner". *Science and education a new dimension. Philology*, VI (50). Issue:167. Budapest, 2018. P. 34–37.
10. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.
11. Стретович Т. П. Класифікаційне розмаїття видів метафор. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені МП Драгоманова*. Серія 9: Сучасні тенденції розвитку мов. № 16. 2017. С. 232–239.
12. Стрюк Н. В. Зооморфна метафора у написах на одязі українською та англійською мовами. *Збірники наукових праць професорсько-викладацького складу ДонНУ імені Василя Стуса*. (2021): 158–159.
13. Шепель Ю. О. Структурні та методологічні підстави лінгвокогнітивних особливостей метафоричних моделей цільового шару «ЛЮДИНА» в англійській мові. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. Том 33 (72). № 3. 2022. С. 140–146.
14. Шульженко Ю. М. Особливості метафоричної експлікації емоційних станів головного героя у романі Донни Тартт «Щиголь». *Нова філологія*, № 2(80), 2020. С. 326–333.
15. Glucksberg S., Keysar V. *How Metaphors Work. Metaphor and Thought/ ed. by A.Ortony*. Cambridge: Cambridge University Press, 1993. P. 401–424.
16. Lakoff, George, and Mark Johnson. *Metaphors we live by*. University of Chicago press, 2008. 242 p.
17. Maccormac, Earl R. A Cognitive Theory of Metaphor. *Journal of Aesthetics and Art Criticism*. 45 (4) 1985. P. 418–420.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

18. Atkinson K. *Behind the Scenes at the Museum*. Black Swan, London, 1996. 325 p.
19. Tarrt D. *The Goldfinch*. Little, Brown and Company, New York, 2013. 1030 p.
20. Zusak M. *The Book Thief*. New York: Alfred A. Knopf, 2006. 552 p. URL: <https://epdf.tips/the-book-thiefd5e248dce7782bf9e063a958295f7bb182145.html>

Shulzhenko Yu. M. ANTHROPOCENTRICITY OF COGNITIVE METAPHORS IN MODERN ENGLISH PROSE

The paper deals with the linguistic-cognitive study of metaphors in modern English-language prose (the novels "The Goldfinch" by Donna Tartt (2013), "The Book Thief" by Markus Zusak (2006) and "Behind the Scenes in the museum" by Kate Atkinson (1996) in combination with the principles of anthropocentrism. The study is based on the ideas and principles of modern cognitive linguistics and anthropocentric text studies. Metaphor is considered as a tool for a person's knowledge of the world and himself. The phenomenon of metaphor allows novelists to structure some concepts in terms of others, organizing one system of concepts relative to another system. The cognitive-discursive analysis applied in the study made it possible to single out the following dominant metaphorical models that are productive in the modern English-language novel: MAN – NATURE, MAN – ARTIFACT, MAN – SOCIETY, NATURE – MAN, ARTIFACT – MAN, SOCIETY – MAN. The main

attention is paid to the analysis of metaphorical transfers implemented within each dominant metaphorical model. The distinguishing of concepts from metaphors and a thorough linguistic-cognitive analysis of their content allows us to form an authentic idea of the linguistic picture of the world of modern English-speaking authors, the figurative conceptosphere of their works. A careful analysis of the language material confirms the thesis about the anthropocentricity of modern English-language novel, its focus on the human personality, its experiences and emotions, which are at the center of the work, enriches the linguistic-cognitive ideas about the functioning of the metaphor in the artistic text and describes the mechanisms of its representation.

Key words: *cognitive linguistics, cognitive metaphor, metaphorical transference, modern English-language novel, literary text, anthropocentricity.*